

**ЮЖНОСЛАВЯНСКИТЕ ФИЛОЛОГИИ И БАЛКАНИСТИКАТА
В МАСАРИКОВИЯ УНИВЕРСИТЕТ В БЪРНО –
СЪВРЕМЕННО СЪСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ**

Елена Крейчова
Масариков университет, Бърно

**SOUTH SLAVONIC PHILOLOGIES AND BALKAN STUDIES
AT MASARYK UNIVERSITY IN BRNO –
CONTEMPORARY STATE, PROBLEMS AND PERSPECTIVES**

Elena Kreychova
Masaryk University, Brno

The paper deals with the problems of the university curricula in the so called „small philologies“, the question of their position regarding the structure of philological departments, as it tries to point out relevant problems.

Key words: South Slavonic philologies, Bulgarian studies, Balkan studies

1. В Катедрата по славистика на Философския факултет в Масариковия университет в Бърно се изучават почти всички южнославянски езици като отделни филологии (българска, сръбска, хърватска, словенска филология) както в бакалавърска, така и в магистърска програма. Те се изучават (освен словенския) и в рамките на специалността „Балканистика“, която не е филология, а спада към т.нар. регионални изследвания.

2. Ако погледнем към недалечното минало на тези специалности, ще видим, че преди двайсетина години (до средата на 90-те години на XX век) в Масариковия университет съществуваха само две специалности, които „представяха“ славянския югоизточен регион: българска филология и т.нар. югославистика, като ядрото на тази специалност представляваше изучаването на сърбохърватски език и сръбска, хърватска и словенска литература (виж Крейчи 2011: 265). Преди 1995 г. тези специалности спадаха към Кабинета по балканистика и унгаристика (*Kabinet balkanistiky a hungaristiky*) в Катедрата по история на Централ-

на, Югоизточна и Източна Европа (*Ústavu dějin střední, jihovýchodní a východní Evropy* FF MU). След политическите промени на Балканския полуостров през първата половина на деветдесетте години на ХХ век (най-вече в бивша Югославия) и в Масариковия университет бяха открити две нови специалности, свързани с този регион – словенска филология и македонска филология. След създаването на Катедрата по славистика през 1995 г. и обединяването на всички съществуващи до момента славянски филологии в рамките на тази катедра беше създаден и Семинарът по южнославянски филологии и балканистика като сектор към самата катедра по славистика. След 1995 г. бяха акредитирани и следните нови специалности: прекратено е съществуването на специалността „Югославистика“ и от 1997 година вече съществува самостоятелна „Сръбска филология“, от 1999 година – „Хърватска филология“, а от 2003 г. имаме прием за регионалните изследвания на Балканския полуостров, обединени в специалността „Балканистика“ (по-подробно виж Крейчи 2011).

3. През последните двадесет години имаше прием за южнославянски специалности през следните години:

Югославистика:	1991 (последен приет курс)
Българска филология:	1989, 1994, 1996, 1999, 2002, 2004, 2006, 2009, 2011, 2012, 2013
Македонска филология:	1993, 1997, 2002, 2005, 2007, 2009 (2012, 2013 – през тези години се прави опит македонската филология да бъде възобновена, но поради липса на кандидати този опит остава без успех)
Словенска филология:	1994, 1999, 2000, 2003, 2005, 2007, 2008, 2010, 2012, 2013
Сръбска филология:	1997, 2002, 2005, 2007, 2009, 2011, 2012, 2013
Хърватска филология:	1999, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2011, 2012, 2013
Балканистика:	2003, 2005, 2007, 2008, 2010, 2011, 2012, 2013

4. Специфики на изучаването на южнославянските езици и филологии:

4.1. Тези специалности нямаха прием на студенти всяка година, в началото на 90-те години (на ХХ в.) имаше стремеж за редуване на специалностите приблизително на петгодишен цикъл (т.е. напр. българска филология има прием веднъж на пет години), като тази тради-

ция е била въведена още през 60-те години на ХХ в. (напр. виж в таблицата цикъла на българистиката: от 1989 г. до 1994 г.). Не съществува официално мотивирано становище защо е бил избран точно този цикъл, но трябва да се спомене фактът, че тези специалности (имаме предвид „Българистика“ и „Югославистика“ преди 1989 г.) са били с много ограничен преподавателски състав, при това не всички са били специалисти – българисти или „югослависти“ (ако използваме този работен термин).

4.2. От втората половина на 90-те години тези филологии вече са част от филологическа катедра, а не както преди от историческа, и концепцията на това за какви специалности ще се обявява прием се променя. Вече има стремеж за налагане на следния модел: редуване през година, като една година се заявява прием за 2 – 3 южнославянски филологии, а следващата година – прием за останалите (3 или 4) южнославянски специалности. На въпроса защо тези специалности нямат прием всяка година, както е напр. в Софийския университет или в Пловдивския университет, можем да посочим следното:

- най-важното от гледна точка на преподавателския състав е липсата на достатъчен брой преподаватели, от което произтича и огромната натовареност на преподавателите (щатни и хонорувани). Де факто физически не би било възможно да се поемат часовете, ако прием за тези специалности имаше всяка година от 2000-ата насам.

- Другата причина за редуване е, че кандидат-студентите традиционно и до известна степен предсказуемо не проявяват голям интерес към тези специалности и предполагахме, че определени филологии с прием в една и съща година може да си „откраднат“ взаимно студентите, да се конкурират помежду си. И за да не изгубим студенти, т.е. за да нямаме прекалено малко, неприемлив брой студенти по например четири южнославянски филологии, ние винаги предлагаме само две, т.е. не давахме голям избор на кандидат-студентите, интересувачи се от Балканския полуостров, в стремежа си да приемем по голям брой студенти в рамките на по-малко специалности. Напр. „Балканистика“ и „Хърватска филология“ имат прием винаги в една и съща година (това са нашите „най-силни“, „най-многобройни“ специалности), нарочно ги конфронтирахме в рамките на една и съща кандидатстудентска кампания. Това са специалностите с най-голям брой студенти и за тях винаги има много кандидати. А следващата година предлагаме на кандидат-студентите специалности с традиционно по-малък интерес към тях: напр. сръбска, българска, македонска филология, които да могат да разделят относително еднакво кандидат-студентите помежду си. Ако сред тях беше специалност като балканистика или хърватска филология, които обикновено имат в пъти по-

вече кандидати, предполагаме, че тя ще привлече всички бъдещи студенти и че за „малките“ южнославянски специалности няма да има кандидати.

- Тук бих искала да спомена и неотдавна акредитираната специалност „Балканистика“, тъй като тя има пряко отношение към самия прием на студенти по останалите южнославянски филологии: тази специалност, която е с концепцията за регионални изследвания, не на филология, все пак съдържа в програмата си задължителното усвояване на два балкански славянски езика. Първоначалният учебен план, който беше в сила около шест години (от 2003 година, когато специалността беше акредитирана за първи път в Чехия), предполагаше изучаването на т.нар. език А („първи балкански славянски език“), студентите можеха да си изберат да учат сръбски или хърватски език. Една година по-късно студентите започваха да учат т.нар. език Б (български или македонски език – по-подробно вж. Крейчи 2011). В момента (2013) учебният план е променен и изучаването на двата езика (А и Б) може да започне едновременно (но ако студентите не желаят това, то изучаването на език Б може да започне една година по-късно, а всеки един от трите езика – сръбски, хърватски, български, може да бъде и език А, и език Б, като вече македонски език не се изучава в рамките на тази специалност). Интересен факт е, че хорариумът на часовете по практически език е изравнен с броя часове в отделните филологии, което е една предпоставка за отлично овладяване на два южнославянски езика в рамките на нефилологическа специалност де факто на нивото на филолога (за концепцията на преподаването на практически език – виж по-долу).

4.3. През последните години обаче двугодишният модел/цикъл на прием за отделните филологии не се спазваше стриктно, тъй като настъпи реорганизация на курсовете по практически език в целия семинар секция по южнославянски филологии и балканистика: самостоятелните часове по практически език за студентите по балканистика бяха премахнати и бяха слети с езиковите часове на отделните филологии. Едновременно с това, както беше вече споменато, се взе решение в „Македонска филология“ за момента да няма прием на студенти: интересът към нея дългосрочно беше на много ниско ниво и заради това и в новата езикова стратегия на специалността „Балканистика“ македонски вече не се изучава като един от езиците Б (редом с българския), така че сега трите езика в рамките на балканистиката (български, сръбски и хърватски) можем да предлагаме както като език А, така и като език Б. Реорганизацията на езиковите курсове на балканистиката нямаше да може да бъде осъществена без ежегоден прием на студенти в отделните южнославянски филологии, тъй като балканистика вече има прием

всяка година (срв. таблицата с приема на студенти през последните три години). Новата тенденция, която въведохме преди около три години, отначаваша по-голяма обвързаност на голям процент от предметите на балканистиката с предметите на другите южнославянски специалности, и то както в обучението по практически език, така и по неезиковите предмети (общите литературоведски и исторически дисциплини). Тази интердисциплинарна обвързаност пести нашите персонални преподавателски сили, въпреки че и там понякога е необходимо да се допълва с нови преподаватели (напр. от тази година по сръбска и хърватска литература), а от друга страна, това „отнемане на товара“ от преподавателите най-вече по практически език ни позволява всяка година да имаме прием по всичките (пет) филологии.

4.4. Позицията на словенския език е малко специфична – той се изучава както в „Словенска филология“, така и в рамките на специалността „Филологическо-регионални изследвания“ (*Filologicko-areálová studia*), в течение на две години, като часовете на студентите от специалността „Филологическо-регионални изследвания“ (аналогично на часовете на студентите балканисти) са слети с часовете на студентите от филологията.

4.5. Всички южнославянски езици се преподават като свободно-избираеми дисциплини, като втори славянски език могат да запишат всички студенти към Катедрата по славистика, тъй като всеки студент към катедрата трябва да завърши едно- или двусеместриален курс по втори славянски език. Също така студентите от магистърската програма „Славистика“ задължително завършват двусеместриален курс по един славянски език, който обаче не са изучавали в бакалавърската степен. В този предмет могат да се запишат обаче и студенти от всички останали специалности и факултети на университета, които проявяват интерес да научат основите на някой южнославянски език (както показва нашата преподавателска практика, всяка година има значителен брой студенти от други факултети). Хорариумът на предмета е два часа седмично.

5. Проблеми на южнославянските филологии и балканистиката:

5.1. Недостатъчен брой щатни преподаватели: в настоящия момент Семинарът по южнославянски филологии и балканистика в рамките на своите 5 специалности (без македонска филология) има само петима преподаватели на пълен щат, един преподавател на половин щат, един лектор по словенски и 9 преподаватели на хонорар, които не преподават при нас всеки семестър¹. Традиционно и докторантите се

¹ Срв. <http://www.phil.muni.cz/wusl/home/pracoviste/~vnitrni-cleneni/seminar-jihoslovanskych-filologii-a-balkanistiky>

включват в процеса на обучение. Щатните преподаватели имат капацитет за преподаване само на задължителните дисциплини, повечето свободноизбираеми дисциплини се преподават от преподавателите на хонорар, което не може да гарантира сигурността и стабилността на конкретния предмет в учебната програма. А именно едни от предметите, в които се записват най-много студенти (от порядъка на десетки, което за славистични предмети е една доста ласкателна цифра, виж долупосочената статистика), са свободноизбираемите предмети „Славянски език“ като втори, които се преподават единствено от докторанти, хонорувани преподаватели, дори понякога сме били принудени часовете да се водят от някой отличен студент от магистърската степен. Всяка година сме изправени пред проблема кой ще преподава, и то именно предметите, които впоследствие обичаме да посочваме в статистиките като доказателство за това, че и в семинара по славянски филологии и балканистика има предмети с десетки студенти. Парадоксален факт, с който също не можем да се хвалим, е това, че преподавателят по сръбски език, на чиито плещи всъщност е както обучението по практически език в сръбска филология, така и в балканистика от две години насам, е наш студент сърбин в магистърска програма на специалността „Славистика“ (но завършил сръбска филология в Крагуевац, така че притежава съответната минимална квалификация, за да преподава при нас).

5.2. Малък интерес от страна на кандидат-студентите към всички славистични специалности (с изключение на руска филология) – тенденцията, която се наблюдава във всички европейски университети и за която е говорено много през последните години с оглед на развитието и бъдещето на славистиката, засяга и чешките университети. Не е ясно как и дали изобщо този интерес ще нараства, според мен е нереалистично да се очакват някакви драстични промени в предпоченциите на кандидатстудентите. Това беше особено проблематично, когато ставаше въпрос за някои аспекти на обвързването на бюджета на отделните катедри с броя приемани студенти. Остава неизяснен обаче въпросът (на официално ниво) какъв брой студенти е приемлив за дадена специалност и какъв брой студенти не е достатъчен, за да бъде съставен първи курс по съответната специалност (под въпрос е дали това е за добро, или за лошо, защото, ако официалният брой е спуснат „от горе“ и е определена напр. на 10 студенти, съществуването на нашите специалности ще бъде в опасност всяка година. Засега това е изцяло в компетенциите на самата катедра, която дава препоръка за официалния брой новоприети студенти, който след това се одобрява в деканата). Поставени в конкурентната среда на другите чешки университети и на другите специалности от Масариковия университет, вече на официално ниво се мисли за стратегии за привлича-

не на кандидат-студенти (някакъв вид реклама, беседи в средните училища, най-вече гимназиите в Бърно), които обаче не дават никакви резултати.

6. Статистики²

В долупосочените таблици представяме приема на студенти по отделните специалности.

Таблица 1. Брой на първокурсниците, изучаващи съответния южнославянски език като задължителен предмет

	2010	2011	2012	2013
Български език (студенти по българска филология и балканистика)	– (не е обявен прием)	22 (7 българска филология, 15 балканистика)	14 (5 българска филология, 9 балканистика)	14 (7 българска филология, 7 балканистика)
Хърватски език (студенти по хърватска филология и балканистика)	29 (само хърватисти)	38 (27 хърватска филология, 11 балканистика)	28 (17 хърватска филология, 11 балканистика)	24 (17 хърватска филология, 7 балканистика)
Сръбски език (студенти по сръбска филология и балканистика)	– (не е обявен прием)	8 (5 сръбска филология, 3 балканистика)	17 (12 сръбска филология, 5 балканистика)	14 (6 сръбска филология, 8 балканистика)
Словенски език (студенти по словенска филология)	6 (3 словенска филология, 3 от други специалности)	– (нито един кандидат)	11 (словенска филология)	11 (словенска филология)

² Данните, посочени в статистиките, не са обществено достояние, те представляват достъпна информация само за т.нар. гарантите на отделните специалности в рамките на катедрата.

Таблица 2. Брой на студентите, изучаващи български, сръбски, хърватски, словенски, македонски език като **втори славянски език** (**факултативен предмет**, предлаган на всички студенти от факултета, но насочен главно към студентите от славянските филологии):

	2010	2011	2012	2013
Български език	33	26	53	31
Хърватски език	71	72	79	84
Сръбски език	6	16	57	42
Македонски език	– (предметът не се предлага на студентите)	– (предметът не се предлага на студентите)	13	12
Словенски език	– (предметът не се предлага на студентите)	10	46	31

7. Вместо заключение бих искала да цитирам речта на ректора на Масариковия университет проф. Микулаш Бек, произнесена на 7.V.2013 година по повод на **Dies academicus** (*академичния ден, отбелязван като празник на Масариковия университет*) на тема „*Университетът е изправен пред основна промяна на курса*³“, в която, както се вижда, проблемите, с които се сблъскваме ние, от т. нар. „малки филологии“, далеч не са само наши проблеми, а също така се поставя под въпрос дали нашето слабо място, „трън в петата“ – малкият брой студенти, всъщност трябва да бъде смятано единствено за проблем, дали фактите не трябва да бъдат разглеждани от съвсем друга перспектива: „Нашият университет през последното десетилетие се стремеше, и то доста успешно, да направи невъзможното. Стремеше се да се разраства както количествено, така и да повишава качеството

³ Пълният текст на речта може да бъде намерен на <http://www.online.-muni.cz/udalosti/3645-univerzita-stoji-pred-zasadni-zmenou-kurzu#.UksUdNIvXua>

на науката и процеса на преподаване[...]. Досегашният стремеж да ударим с един куршум два заека – количеството и качеството едновременно, вече е невъзможен[...]. И ако наистина приемем, че най-големият ни приоритет или цел е качеството на нашия университет, без колебание трябва да пристъпим към реализацията на някои необходими стъпки. Обратът в тенденцията за прием на възможно най-голям брой студенти е само началото и необходимо условие, за да създадем възможност за по-качествена работа и индивидуално отношение към нашите студенти[...]"

ЛИТЕРАТУРА

Крейчи 2011: Krejčí, P. Problematika výuky jihoslovanských jazyků na Filozofické fakultě MU v Brně. // *Výuka jihoslovanských jazyků v dnešní Evropě*. Brno, 2011, 262 – 270.